

Дудка О. О.,

старший викладач кафедри української мови
Харківського національного університету імені В. Н. КаразінаСТРУКТУРА Й СЕМАНТИКА СЛОВОВІРНОГО ГНІЗДА
З ВЕРШИНОЮ БАГАТИЙ

Анотація. Стаття продовжує вивчення словотвірного гнізда як важливої комплексної одиниці загальної системи сучасного словотвору на прикладі дериваційного гнізда із вершиною *багатий*. У роботі розглянуто структурно-семантичні особливості вказаного гнізда, виявлено дериваційну спроможність твірної бази, встановлено глибину словотвірного гнізда, простежено реалізацію словотвірних значень похідних та продуктивність способів словотворення в похідних різної частиномовної належності. Наголошено, що дериваційна структура будь-якого похідного слова як складної за своєю структурою мовної одиниці може бути правильно інтерпретована порівняно з іншими спорідненими словами в словотвірному гнізді, оскільки саме дериваційні гнізда виконують систематизувальну функцію словотвірного рівня мови. З огляду на це відзначено важливість вивчення в сучасному мовознавстві конкретних гнізд як для з'ясування їхньої типології, так і для розв'язання питань внутрішньої організації лексичної системи.

У результаті аналізу дериваційного гнізда виявлено різноманітність системи словотвірних відношень між твірними й похідними (парадигматичні та синтагматичні). З'ясовано, що твірне *багатий* має високий словотвірний потенціал, спричинений лінгвістичними і соціокультурними чинниками. Виявлено, що глибина гнізда дорівнює п'ятьом дериваційним крокам.

Найактивніше дериваційні процеси відбуваються на другому й третьому ступенях похідності. Деривати реалізують свої значення в усіх чотирьох частиномовних блоках, найпродуктивнішим у яких є суфіксальний спосіб деривації. З'ясовано, що словотвірну активність твірного визначають його атрибутивні лексико-граматичні особливості, полісемантичність, відсутність сполучувальних обмежень у поєднанні з різноманітними афіксами, суспільна потреба у відповідних номінаціях із коренем *багат-*, функційні властивості вершинного слова аналізованого гнізда. Відмічено, що виявлені структурно-семантичні особливості організації гнізда допоможуть спрогнозувати шляхи його подальшого розвитку, зрозуміти принципи й особливості побудови інших словотвірних гнізд.

Ключові слова: словотвірне гніздо, словотвірна парадигма, словотвірний ланцюжок, словотвірне значення, ступінь словотворення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Словотвірна структура будь-якого деривата як складної за своєю будовою мовної одиниці може бути правильно інтерпретована в зіставленні з іншими спорідненими словами в словотвірному гнізді, оскільки саме дериваційні гнізда виконують систематизувальну функцію словотвірного рівня мови. З огляду на це важливим у сучасному мовознавстві є вивчення конкретних гнізд як для з'ясування їхньої типології, так і для розв'язання

питань внутрішньої організації лексичної системи. Це уможливить здійснення системного підходу до вивчення явищ, пов'язаних із творенням слів у мові, що є важливою рисою сучасного словотвору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У вітчизняному мовознавстві словотвірні гнізда останнім часом перебувають в центрі дериваційних досліджень (праці В. В. Грещука, Є. А. Карпіловської, О. О. Селіванової, В. О. Горпинича, М. П. Лесюка, Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо, В. І. Верещаки, І. М. Демешко, О. К. Степаненко та ін.). За принципом гніздування споріднених слів досліджено структурно-семантичні особливості похідних із вершинними словами різних лексико-граматичних груп, зокрема з дієсловами руху (М. П. Лесюк), мовлення (С. П. Гіряк); із вершинним соматичним компонентом (О. К. Степаненко), з коренями на позначення металів (О. В. Дияк). В. І. Верещака вивчив словотвірні гнізда коренів із повноголосним сполученням *-оро-* в сучасній українській мові. Дослідженню нових словотвірних гнізд присвячені праці О. А. Стишова. Морфологічні процеси у віддієслівних словотвірних гніздах розглянула І. М. Демешко.

Система сучасного словотвору, як підкреслює М. П. Лесюк, найкраще виявляється на матеріалі словотвірних гнізд, у яких «найбільш повно відображено діалектичний взаємозв'язок таких лінгвальних величин, як твірні основи, афікси, морфологічні засоби на різних ступенях словотворення» [1, с. 182], простежуються формальні й семантичні зв'язки між твірними та похідними.

Існують різні дефініції «словотвірного гнізда», у яких наголошується на одній або кількох властивостях цієї одиниці. Більшість науковців, зокрема О. К. Степаненко, В. І. Верещака, М. П. Лесюк, говорять про спільність кореня і наявність структурно-семантичної мотивованості в словотвірних гніздах. У визначенні «словотвірного гнізда» Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо наголошують на послідовній похідності слів, що входять до його складу.

Обидві згадані вище ознаки є основними у формулюванні поняття словотвірного гнізда Н. Ф. Клименко. Аналізуючи цю словотвірну одиницю, учена вказує, що це «сукупність слів, упорядкованих відношеннями похідності й об'єднаних спільним коренем» [2, с. 620].

Іншу інтерпретацію цього терміна подає О. О. Селіванова. Словотвірним гніздом дослідниця називає «сукупність усіх словотвірних ланцюжків похідності спільнокореневих слів, вершиною якої є непохідна основа» [3, с. 565].

На думку О. В. Дияк, словотвірне гніздо становить цілісну систему, що є наслідком упорядкування взаємозв'язків та від-

ношень між спільнокорневими словами [4, с. 6]. На основі такого визначення Н. В. Левун, О. К. Степаненко, В. І. Верещака трактують словотвірне гніздо як синхронну мікросистему спільнокорневих слів, елементи якої впорядковані на основі відношень структурно-семантичної мотивованості.

У роботі «Семантика і структура словотвірних гнізд із вершинним соматичним компонентом» О. К. Степаненко під терміном «словотвірне гніздо» розуміє «організовану єдність пов'язаних формальною і смисловою похідністю лексем, системний характер якої ґрунтується на таких ознаках, як: 1) спільність кореня; 2) похідність; 3) наявність непохідної основи (слова-вершини)» [5, с. 8].

Фіксація і студіювання словотвірних гнізд (у тому числі й нових) має для мовознавців як теоретичне значення (переконливе свідчення системності словотвору, дослідження і передбачення тенденцій його розвитку), так і практичне (підготовка й укладання словотвірних лексиконів).

Словотвірне гніздо має план вираження і план змісту. Як зазначає С. Є. Панцьо, у плані вираження воно виявляється наявністю у спільнокорневих словах формально спільних компонентів – кореня і різних афіксів. Планом змісту словотвірного гнізда виступає корінь, який зосереджує в собі спільний для всіх спільнокорневих слів елемент значення. Тому в словотвірному гнізді об'єднуються слова, які характеризуються формально-семантичною спільністю, що є однією з найважливіших ознак такої комплексної одиниці.

Корінь служить твірною основою для лексем першого ступеня словотвірного гнізда. Компоненти цієї комплексної одиниці є різноступеневими дериватами. Похідні першого ступеня, як підкреслюють І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко, утворені додаванням до кореня певних словотвірних афіксів, за безпосереднього зв'язку яких корінь структурно й функціонально збігається з твірною основою (*веселити* → *весело*, *кричати* → *крик*) [6, с. 113], тому вони виконують роль твірних основ. Сполучаючись зі словотвірними афіксами, такі деривати утворюють похідні другого ступеня. Їхні корінь і твірна основа вже не збігаються, тому що остання включає афікс, який приєднав корінь на першому ступені словотворення. На наступних ступенях деривації твірна основа ще більшою мірою ускладнюється, тому також не збігається з коренем слова.

До речі, зазначимо, що формальний аспект в організації словотвірного гнізда, незважаючи на те що він є самостійним та автономним предметом вивчення, поступається семантичному, який становить основу багатьох дериваційних процесів і визначає специфіку гнізда як одиниці словотвірної системи.

Компоненти дериваційного гнізда розташовуються за принципом ієрархії, тобто послідовної підпорядкованості одних одиниць іншим. Кількість словотвірних пар, словотвірних ланцюжків та словотвірних парадигм впливає на протяжність словотвірного гнізда, яка залежить від того, якою частиною мови є слово-вершина і похідні (граматичний чинник), від кількості лексичних значень та частотності вживання непохідного слова (лексичний чинник), а також від можливості утворювати від слова-вершини стилістично марковані похідні (стилістичний чинник).

За ознакою наповнюваності О. А. Стишов виділяє словотвірні гнізда елементарні (складаються лише з однієї словотвірної пари: *айнед* → *айнедовий*) або багатослівні (складаються з трьох і більшої кількості слів: *жаліти* → *жалоба* → *розжалобити*) [7, с. 11]. Мовознавець також стверджує, що

склад словотвірного гнізда може бути однорідним, тобто слово-вершина і похідні одиниці є нейтральними або належать до одного стилю, або ж неоднорідним, коли вершина і похідні слова функціонують у різних стилях мовлення [7, с. 13].

Отже, **словотвірне гніздо** – це найбільша комплексна одиниця в системі словотвору, яка характеризується такими ознаками: наявністю спільного кореня; розташуванням слів у порядку послідовної похідності; наявністю плану вираження і плану змісту; протяжністю і глибиною.

Така найбільша комплексна одиниця системи словотвору допомагає розкрити дериваційну сутність слова і показати його продуктивність на тлі всієї «сім'ї» споріднених слів.

Формулювання мети статті. Мета статті – схарактеризувати склад і структуру словотвірного гнізда з вершиною «багатий», яке не було предметом спеціального монографічного вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етимологічні словники свідчать про давність кореня *багат-*, що, безперечно, уплинуло на розростання словотвірного гнізда з указаною вершиною. У праслов'янській мові слово «багатий» означало людину, яка має великий наділ. Походить від **bogъ* – «доля, майно, багатство». Крім цього, в інших мовах значення слова пов'язували зі щастям, маєтком, великою рогатою худобою. У свідомості давніх мовців не було усталеного визначення лексеми. Її значення пов'язували з тими реаліями, які на певному історичному етапі були найбільш важливими. На сьогодні значення лексеми залишається асоціативно пов'язаним із давніми тлумаченнями, проте воно розширилось, з'явилося переносне значення. Академічний тлумачний словник подає такі значення лексеми:

БАГАТИЙ, а, е.

1. Який має багатство, володіє великими матеріальними цінностями; заможний; протилежне бідний.

// у знач. ім. багатий, того, чол. Те саме, що багач.

2. на що, чим. Який має багато, в достатку чого-небудь.

3. Великий, достатній, повний.

4. Розкішний, пишний, дуже гарний.

5. перен. Цінний чим-небудь, високоякісний.

// Різноманітний, з великим запасом слів (про мову).

Як бачимо, лексема полісемантична, має п'ять значень, чотири з яких є прямими. Усі значення тісно пов'язані між собою. Під час дослідження словотвірного гнізда із зазначеним вихідним словом ми не зафіксували жодного деривата, утвореного на основі переносного значення лексеми *багатий* (перен. Цінний чим-небудь, високоякісний. // Різноманітний, з великим запасом слів (про мову). Прямі значення (1. Який має багатство, володіє великими матеріальними цінностями; заможний; протилежне бідний; 2. на що, чим. Який має багато, у достатку чого-небудь) є поширеними і утворюють велику кількість дериватів. Саме вони є базовими для розгортання словотвірного гнізда синтагматично і парадигматично. Меншою мірою в похідних названого словотвірного гнізда реалізується третє і четверте значення (3. Великий, достатній, повний. 4. Розкішний, пишний, дуже гарний).

Вершинне слово *багатий* активно виявляє свій словотвірний потенціал, адже спостерігаємо великий діапазон словотвірних зв'язків. Словотвірне гніздо містить 95 дериватів, які різняться за частинимовною належністю та способами словотворення.

Парадигма охоплює чотири зони: субстантивну, ад'єктивну, вербальну та адвербіальну (серед них 20 іменників, 22 прикметники, 35 дієслів (уключаючи 5 дієприкметників та 14 дієприслівників), 19 прислівників). Найбільшу кількість дериватів нараховує вербальна зона (III і IV ступені похідності), проте на другому ступені похідності тільки 3 дієслова. Це пояснюємо тим, що прикметники не є активною базою для творення дієслів. Серед 23 дериватів на другому словотвірному ступені 12 прикметників (тоді як іменників 6, дієслів 3, прислівників лише 2), тобто більша частина. Це є свідченням того, що прикметники найбільш активно стають базою для творення інших прикметників.

Члени словотвірного гнізда розташовуються на різних ступенях похідності щодо вершинного слова. Таких ступенів ми визначили п'ять (з вихідним словом «багатий» на першому ступені). Це означає, що глибина гнізда дорівнює п'ятьом дериваційним крокам (або тактам). Найбільш продуктивним є третій ступінь словотворення, на якому зафіксовано 45 дериватів (10 іменників, 7 прикметників, 13 дієслів (2 дієприслівники та 1 дієприкметник), 15 прислівників). На четвертому ступені нараховуємо 22 деривати (3 іменники, 1 прикметник, 16 дієслів (9 дієприслівників та 4 дієприкметники), 2 прислівники), така кількість майже однакова з першим ступенем похідності. На п'ятому ж ступені спостерігаємо різке згасання словотвірної активності кореня – лише п'ять дериватів (три з яких дієприслівники). Значення дериватів гнізда виводяться з попередніх і тісно пов'язані з вершинним словом і структурно, і семантично, тобто вони становлять упорядковану відносинами похідності систему, яка характеризується спільністю кореня.

У словотвірному гнізді з вершиною багатий виокремлюємо 15 словотвірних парадигм – сукупностей похідних слів, що мають одну і ту саму твірну основу та перебувають на одному ступені словотворення:

багач → *багачня*

- *багачик*
- *багачка*
- *багачівка*
- *багачів*
- *багацький*

багатир → *багатирка*

- *багатирня*
- *багатирство*
- *багатиревий*
- *багатирів*
- *багатирський*

багатіти → *багатіння*

- *багатіючи*
- *забагатіти*
- *збагатіти*
- *розбагатіти*
- *побагатіти*

багато → *багатечко*

- *багатувати*
- *багацько*
- *набагато*
- *побагато*
- *побагату*

Аналізоване словотвірне гніздо містить 62 словотвірні ланцюжки – ряди спільнокоренових слів, об'єднаних відношеннями словотвірної похідності, у яких кожне слово є мотивувальним для наступного.

У двокомпонентних ланцюжках (їх нараховуємо п'ять) фіксуємо поєднання різних частин мови: прикметник → іменник (*багатий* → *багатство*, *багатий* → *багатиня*, *багатий* → *скоробагатько*); прикметник → прикметник (*багатий* → *багатюций*); прикметник → прислівник (*багатий* → *по-багатому*).

Трикомпонентні ланцюжки є найчастотнішими (їх 34). У них поєднуються такі частини мови: прикметник → іменник → іменник (*багатий* → *багатій* → *багатійка*); прикметник → іменник → прикметник (*багатий* → *багач* → *багацький*); прикметник → прикметник → прислівник (*багатий* → *багатезний* → *багатезно*); прикметник → прикметник → прикметник (*багатий* → *багатийий* → *найбагатийий*); прикметник → прикметник → дієслово (*багатий* → *багатийий* → *багатийити*); прикметник → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатіти* → *багатіючи*); прикметник → дієслово → іменник (*багатий* → *багатіти* → *багатіння*); прикметник → прислівник → прислівник (*багатий* → *багато* → *багатечко*).

Чотирикомпонентні ланцюжки трапляються рідше (їх 18). Серед них є такі частиномовні поєднання: прикметник → іменник → іменник → прикметник (*багатий* → *багач* → *багачівка* → *багачівський*); прикметник → прикметник → дієслово → іменник (*багатий* → *багатийий* → *багатийити* → *багатийання*); прикметник → прикметник → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатийий* → *багатийити* → *багатийаючи*); прикметник → дієслово → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатіти* → *забагатіти* → *забагатівши*); прикметник → дієслово → дієслово → іменник (*багатий* → *збагатіти* → *збагачувати* → *збагачувач*).

П'ятикомпонентні ланцюжки – рідкісне явище, оскільки словотвірна активність кореня до п'ятого ступеня похідності різко згасає. Таких ланцюжків ми зафіксували п'ять: прикметник → прикметник → дієслово → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатийий* → *багатийити* → *побагатийити* → *побагатийавши*); прикметник → дієслово → дієслово → іменник → прикметник (*багатий* → *збагатіти* → *збагачувати* → *збагачування* → *збагачувальний*); прикметник → дієслово → дієслово → дієслово → дієслово (*багатий* → *збагатіти* → *збагачувати* → *збагачуватися* → *збагачуючись*).

Аналіз словотвірних ланцюжків гнізда з вершиною багатий засвідчує, що у двокомпонентних ланцюжках похідними є переважно іменники. У трикомпонентних утвореннях останнім компонентом здебільшого є прислівник (похідний від прикметника), може бути також іменник або прикметник. Щодо чотири- і п'ятикомпонентних ланцюжків, то в них спостерігаємо найчастіше дієслова (уключаючи дієприкметники та дієприслівники).

Щодо кільцевих та лінійних ланцюжків в аналізованому гнізді, то перших нараховуємо дев'ять (у таких ланцюжках останнє слово має спільну частиномовну належність із вихідним: *багатий* → *багатир* → *багатирський*), а останніх – 53 (такі ланцюжки характеризуються різною частиномовною належністю слова-вершини та кінцевого елемента: *багатий* → *багатиня*; *багатий* → *багателений* → *багателенно*).

Деривати в словотвірному гнізді утворюються за допомогою різних способів словотворення:

1) **суфіксального** (*багатий* → *багатир* → *багатирський*; *багатий* → *багатесенький*; *багатий* → *багатіти* тощо);

2) **префіксального** (*багатий* → *забагатий*; *багатіти* → *забагатіти*; *багатишати* → *розбагатишати* тощо);

3) **префіксально-суфіксального** (*багатий* → *збагатіти*; *багатий* → *по-багатому*);

4) **постфіксального** (*збагачувати* → *збагачуватися*);

5) **основоскладання** (*скоробагатько*).

Більшість лексем (79) утворена суфіксальним способом, який є найбільш продуктивним в аналізованому гнізді. Префіксальним способом утворено 12 дериватів. Префіксально-суфіксальний спосіб (2 деривати), основоскладання (1 дериват) і постфіксальний способи (1 дериват) малопродуктивні в цьому гнізді.

Щодо частиномовних блоків, то найпродуктивнішими в субстантивному блоці є суфікси **-льник**, **-ій**, **-ир**, що реалізують значення особи чоловічої статі: *збагачувальник* – «спеціаліст, який збагачує корисні копалини»; *багатій* – «той, хто має багатство; багата людина, багач; протилежне бідняк»; *багатир* – «те саме, що багатий»). Носієм значення особи жіночої статі найчастіше є суфікс **-к-**, який додається до іменників на позначення істоти чоловічої статі (*багатійка* – «жіночий рід до *багатій*»).

В аналізованому словотвірному гнізді звертаємо увагу на слова з унікальними суфіксами, що вживаються для творення діалектизмів і є непродуктивними в сучасному українському словотворенні. Реалізація значення особи за певними ознаками у діалектних словах відбувається за допомогою суфіксів **-ин'**, **-н'** (*багатиня* – «діал. багач»; *багачня* – «діал. багач»).

Абстрактне значення найчастіше реалізується суфіксами **-ен'**, **-ін'**, **-ств-** (*збагачення* – «1. Дія за значенням збагатити і стан за знач. збагатитися. 2. спец. Процес, унаслідок якого збільшується вміст корисних речовин у чому-небудь (руді, вугіллі, ґрунті і т. ін.); *багатіння* – «дія за значенням багатіти»; *багатирство* – «1. Те саме, що багатство. 2. збірн. до багатир»).

На значення збірності вказує суфікс **-н'** (*багатирня* – «зневажл. Збірн. до багатир»; *бідночія* – «те саме, що біднота»).

Прикметниковий блок нараховує 22 деривати, утворені переважно суфіксальним способом словотворення, а також префіксальним і префіксально-суфіксальним. Найпродуктивнішими є суфікси **-еньк-**, **-езн-**, **-еленн-**, **-ущ-**, що здебільшого реалізують значення надмірності вияву ознаки (*багатенький* – «1. Пестл. до багатий. 2. Досить багатий»; *багатющий* – «дуже багатий»; *багатезний* – «дуже багатий»; *багателенний* – «діал. Дуже багатий»), часто утворюючи синонімічні ряди похідних зі значенням «дуже багатий»: *багатющий*, *багатенний*, *багатезний*, *багателенний*, *пребагатий*, *забагатий*. Зазначимо, що суфікс **-еленн-**, є непродуктивним і функціонує лише в діалектних похідних.

Вербальний блок охоплює 35 дериватів. Так, за допомогою суфіксів **-и-**, **-і-**, які вказують на тривале виконання дії, процесу, продукуються дієслова *багатіти* («ставати багатим»), *багатишати* («зробити багатим когось»). Суфікс **-ува-**, функціонуючи одночасно як словотвірний (значення постійної дії) і як граматичний (значення недоконаного виду), також реалізує своє значення у відад'єктивних дериватах гнізда, наприклад, *збагачувати* («1. Робити кого-, що-небудь багатим, збільшуючи прибутки, майно і т. ін. 2. перен. Робити кого-, що-небудь багатим за складом або змістовнішим, досконалішим.

3. спец. Збільшувати вміст корисних речовин у руді, вугіллі, ґрунті і т. ін.»).

Продуктивним способом творення вербативів у названому гнізді є **префіксальний**. Від твірної *багатіти* утворюються префіксовані похідні *збагатіти*, *забагатіти*, *розбагатіти*, *побагатіти*; від *багатишати* – *розбагатишати*, *побагатишати*. Похідні дієслова, утворені префіксацією, мають загальне значення «здійснити завершену дію, названу мотивувальним дієсловом», а префікси лише модифікують їхнє основне значення. Наприклад: *збагатіти* – «стати багатим». // чим, з чого. «Стати багатим за рахунок чого-небудь». // на що. «Придбати що-небудь, розкритися на щось»; *збагатіти* – «док. до багатіти»; *розбагатіти* – «стати багатим». // на що, розм. «Придбати, одержати що-небудь». // на чому. «Дістати щось як основу для створення багатства, достатку»; *побагатіти* – «стати багатими (про всіх або багатьох)».

У межах вербальної зони фіксуємо кілька похідних, утворених **постфіксальним способом** творення: *збагачуватися* – «1. чим, на чому і без додатка. Ставати багатим, збільшуючи прибутки, майно і т. ін. 2. чим, на що, перен. Поповнюватися чим-небудь, набувати чого-небудь цінного. 3. чим, на що і без додатка. Ставати багатим за складом, змістовнішим, досконалішим. 4. спец. Ставати насиченішим корисними речовинами внаслідок певного процесу (про руду, вугілля, ґрунт і т. ін.). 5. тільки недок. Пас. до збагачувати».

Непродуктивними в аналізованому словотвірному гнізді є **префіксально-суфіксальний** (*збагатіти* – «1. Зробити кого-, що-небудь багатим, збільшуючи прибутки, майно і т. ін. 2. перен. Зробити кого-, що-небудь багатим за складом або змістовнішим, досконалішим») та **суфіксально-постфіксальний** способи деривації (*багатітися* – «ставати багатим»).

Адвербативів указанного словотвірного гнізда зафіксовано 19. Найчастіше реалізують своє значення суфікси **-о-**, **-ечко** (*багачечко* – «досить багато; те саме, що багаченько»). Для деяких похідних словотвірного гнізда з вершиною *багатий*, уважаємо, властивою є подвійна мотивація. Так, зокрема, прислівники *пребагато* – «1. присл. до пребагатий 2. присл. У дуже великій кількості; дуже багато», *небагато* – «1. присл. до небагатий 2. присл. Мало, не дуже багато», *багаченько* – «1. присл. до багаченький 2. присл., розм. Досить багато» та ін. у першому значенні мотивуємо прикметниками *пребагатий*, *небагатий*, *багаченький*, у другому – прислівниками *багато*. З огляду на це адвербативи утворюються суфіксальним або префіксальним способом.

У словотвірному гнізді з вершиною *багатий* є похідні з синонімічним або й тотожним значенням: *багато*, *багацько*, *багатьмо* («у великій кількості; протилежне мало; купа, безліч»); *небагато* і *небагацько* (тотожні значення «мало, не дуже багато»); *багаченько* і *багачечко* («досить багато»); *пребагато* і *пребагацько* («дуже багато»).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, проаналізувавши будову, організацію й структурно-семантичні особливості словотвірного гнізда з вершиною *багатий* (95 похідних одиниць), ми з'ясували, що твірне *багатий* має високий словотвірний потенціал, що спричинено лінгвістичними та соціокультурними чинниками. Глибина гнізда дорівнює п'ятьом дериваційним крокам. Найактивніше дериваційні процеси відбуваються на другому й третьому ступенях похідності. Дери-

вати реалізують свої значення в усіх чотирьох частиномовних блоках, у яких найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб. Аналіз названого гнізда продемонстрував різноманітність системи словотвірних відношень між твірними та похідними (парадигматичні та синтагматичні). З'ясовані структурно-семантичні особливості організації гнізда допоможуть спрогнозувати шляхи його подальшого розвитку, зрозуміти принципи й особливості побудови інших словотвірних гнізд. Словотвірну активність твірного визначають його атрибутивні лексико-граматичні особливості, полісемантичність, відсутність сполучувальних обмежень у поєднанні з різноманітними афіксами, суспільна потреба у відповідних номінаціях із коренем *багат-*, функційні властивості вершинного слова аналізованого гнізда.

Література:

1. Лесюк М. П. Семантико-дери́ваційні зв'язки у словотвірному гнізді з коренем *-біг-* у сучасній українській мові. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*: зб. наук. пр. Київ, 1983. С. 180–186.
2. Клименко Н. Ф. Словотвірне гніздо. *Українська мова: [енциклопедія]*. – Київ : Укр. енциклоп., 2000. С. 573.
3. Селіванова О. О. Словотвірне гніздо. *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 565–566.
4. Дияк О. В. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд із коренями на позначення металів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 21 с.
5. Степаненко О. К. Семантика і структура словотвірних гнізд із вершинним соматичним компонентом : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2010. 24 с.
7. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ : Рад. школа, 1982. 208 с.
8. Стишов О. А. Словотвірні гнізда з вершинами-неологізмами в сучасних українській і російській мовах. *Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст.* Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2008. Вип. XVII : Лінгвістика і літературознавство. С. 7–16.

Dudka O. Composition and structure of the derivational family with the top word “bagatyi”

Summary. The article is a continuation of the study of the word-formative nest as an important complex unit of the general system of modern word-formation using the example of the derivational nest with the vertex rich. The work examines the structural and semantic features of the specified nest, reveals the derivational capacity of the creative base, establishes the depth of the word-forming nest, traces the realization of word-forming values of derivatives and the productivity of word-forming methods in different part-language blocks. It is emphasized that the derivational structure of any word as a structurally complex linguistic unit can be correctly interpreted in comparison with other related words in the word-forming nest, and it is the derivational nests that perform the systematizing function of the word-forming level of the language. In view of this, the importance of the study of specific nests in modern linguistics was noted both for clarifying their typology and for solving the issues of the internal organization of the lexical system.

As a result of the analysis of the derivational nest, the diversity of the system of word-forming relations between the original and the derived (paradigmatic and syntagmatic) was revealed. It has been found that the creatively rich has a high word-forming potential caused by linguistic and socio-cultural factors. The depth of the nest is found to be five derivative steps. The most active derivational processes occur in the second and third degrees of derivation. Derivatives realize their meanings in all four part-language blocks, the most productive of which is the suffix method of derivation. It was found that the word-forming activity of the creative element is determined by its attributive lexical-grammatical features, polysemanticity, the absence of conjunctive restrictions in combination with various affixes, the social need for appropriate nominations with the root rich-, functional properties of the top word of the analyzed nest. It is noted that the revealed structural and semantic features of the organization of the nest will help to predict the ways of its further development, to understand the principles and features of the construction of other word-forming nests.

Key words: derivational family, word-formation paradigm, word-formation chain, word formation meaning, degree of word-formation.